УДК 811.16

Боринський В. М., *викладач кафедри іноземних мов Воєнно-дипломатичної академії (м. Київ)*

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗМІСТУ ФОРМУВАННЯ СЕРБОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ГОВОРІННІ У МАГІСТРІВ ВІЙСЬКОВОГО УПРАВЛІННЯ У МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ

У статті розглядаються проблемні питання формування сербомовної компетентності в говорінні у магістрів військового управління у міжнародних відносинах. Розкриваються цілі їх іншомовної підготовки; визначаються структура навчального матеріалу та критерії його відбору; обґрунтовуються шляхи реалізації міжпредметних зв'язків для створення змістовних умов формування сербомовної компетентності в говорінні.

В статье рассматриваются проблемные вопросы формирования сербоязычной компетентности в говорении у магистров военного управления в международных отношениях. Раскрываются цели их иноязычной подготовки, определяются структура учебного материала и критерии его отбора, обосновываются пути реализации межпредметных связей для создания смысловых условий формирования сербоязычной компетентности в говорении.

The article considers the problematic matters of Military Management in Foreign Affairs Masters' Serbian language competence in speaking forming. Here the goals of such foreign language training as disclosed; the structure of curricular material and criteria of its selection are defined; the approaches to the realization of interdisciplinary links for creation of content-rich framework for Serbian language competence formation in speaking are proved.

Постановка проблеми. Визначення теоретичних засад формування сербомовної компетентності в говорінні (СКГ) магістрів військового управління у міжнародних відносинах і співвіднесення завдань їх професійної підготовки з практикою навчання сербській мові в Воєнно-дипломатичній академії (ВДА) дозволили виявити протиріччя між сучасними вимогами до іншомовної компетентності фахівця і традиційним змістом навчання слухачів іноземній мові:

– між необхідністю озброєння майбутнього військового фахівця релевантними в професійній діяльності іншомовними комунікативними знаннями, навичками, вміннями та здатностями і відсутністю адекватного їм змісту навчального матеріалу;

– між актуальністю для фахівця досягнення адекватного професійній компетентності рівня іншомовних знань, навичок, вмінь і здатностей та невідповідністю педагогічних умов їх формування сучасним вимогам;

– між необхідністю формування СКГ як основи майбутньої професійної діяльності та фрагментарним характером її формування в процесі професійної підготовки за рахунок недостатнього використання дидактичного потенціалу міждисциплінарних зв’язків.

Мета статті – виявити шляхи вдосконалення змісту формування СКГ у магістрів військового управління у міжнародних відносинах, визначити основні проблемні питання, які потребують подальших досліджень.

Для досягнення зазначеної мети потрібно вирішити такі завдання: уточнити цілі іншомовної підготовки магістрів військового управління у міжнародних відносинах; визначити структуру навчального матеріалу та критерії його відбору; виявити шляхи реалізації в процесі іншомовної підготовки потенціалу міжпредметних зв’язків для вдосконалення змісту формування у них СКГ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розробки теорії конструювання змісту навчання перебували в центрі уваги таких дослідників, як В.В. Краєвський, І.Я. Лернер, М.М. Скаткін та ін. Визначенню положень формування змісту освіти присвячено праці таких науковців, як С.І. Архангельський, Ю.К. Бабанський, С.У. Гончаренко, О.К. Корсакова, В.В. Краєвський та ін. Дослідження компонентів змісту навчання іноземної мови знайшли теоретичне обґрунтування в працях таких учених, як О.Б. Бігич, І.Л. Бім, Г.Д. Климентенко, Б.А. Лапідус, С.Ю. Ніколаєвої, В.М. Плахотник, Г.В. Рогової, Ф.М. Рабинович, О.Я. Савченко, О.В. Хоменко та ін. Проблемами конструювання змісту навчальних програм і підручників займались такі науковці, як Ю.К. Бабанський, І.Л. Бім, В.П. Беспалько, В.В. Краєвський, І.Я. Лернер, В.Г. Редько,

О.Я. Савченко, Н.К. Скляренко, С.Г. Шаповаленко та ін. Водночас, невирішеними залишаються проблемні питання, які стосуються змісту формування СКГ у магістрів військового управління у міжнародних відносинах.

Виклад основного дослідницького матеріалу. Основою оцінки якості вищої освіти та професійної підготовки, а також якості освітньої діяльності ВНЗ є система стандартів вищої освіти, що включає державний, галузеві та стандарти освіти у вищих навчальних закладах.

Підготовка майбутніх військових фахівців у ВВНЗ здійснюється за відповідними освітньо-професійними програмами, які є складовою галузевих стандартів вищої освіти й основою для розробки програм навчальних дисциплін і робочих програм навчальних дисциплін. Самостійність, яка надається ВВНЗ у розробці та реалізації освітніх програм відповідного рівня, передбачає наявність об'єктивних методичних підходів до управління змістом навчання.

У Законі України «Про вищу освіту» зміст навчання визначено як структуру, зміст і обсяг навчальної інформації, засвоєння якої забезпечує особі можливість здобуття вищої освіти й певної кваліфікації [11].

Розробка змісту іншомовної підготовки майбутніх військових фахівців потребує визначення загальних цілей і проміжних завдань навчання, відбір і організацію відповідного до них навчального матеріалу. Як компонент професійної підготовки, іншомовна підготовка майбутніх військових фахівців визначається моделлю професійного іншомовного спілкування, яка має бути сформованою і передбачає досягнення таких основних взаємопов'язаних цілей навчання – практичної, виховної, освітньої, розвивальної і професійно орієнтованої та фахової.

Практичною метою навчання іноземної мови визнано формування іншомовної комунікативної компетентності (ІКК).

Виховна мета повинна реалізовуватися через систему особистого ставлення слухача до іноземної мови (ІМ) і нової культури у процесі оволодіння ними. Відповідно до цієї мети потрібно передбачити виховання у слухачів: культури спілкування, прийнятої в сучасному цивілізованому світі; позитивного ставлення до іноземної мови, культури народу, мова якого вивчається; розуміння важливості оволодіння ІКК і необхідність використання її як засобу спілкування.

Освітня мета досягається шляхом навчання слухачів засобами ІМ, що, у свою чергу, передбачає: використання мови, яка вивчається, для підвищення загальної культури слухачів; розширення їхнього кругозору, знань про країну, мова якої вивчається тощо.

Розвивальна мета має реалізовуватися у процесі діяльності педагога, що спрямована на розвиток мовних здатностей слухачів, культури мовної поведінки, навчальних умінь, інтересу до вивчення мови, таких властивостей особистості як пам'ять, рефлексія, соціокультурна компетентність тощо.

Професійно орієнтована мета має бути спрямована на формування у слухачів професійно орієнтованих компетентностей в аудіюванні, читанні, письмі та говорінні як суб'єкта військово-професійної діяльності.

Фахова мета спрямована на формування у слухачів мовленнєвих знань, навичок, умінь і здатностей для вирішення фахових завдань.

Єдність цілей навчання дозволить уникнути однобічності, коли одні цілі, наприклад, практична, досягаються без врахування інших цілей навчання. У навчанні всі цілі мають реалізуватися одночасно, в комплексі. На певному відрізку навчального процесу цілі набувають конкретного змісту як відображення конкретних результатів, що мають бути досягнуті по завершенні даного ступеня навчання. Наприклад, практична мета може передбачати розвиток певних мовленнєвих навичок і вмінь; освітня мета на цьому ж відрізку навчального процесу спрямовується на усвідомлення особливостей вживання даного іншомовного явища в порівнянні з таким же у рідній мові; виховна мета може передбачати (це залежить від змісту навчального матеріалу) виховання толерантного ставлення до інших народів; розвивальна мета спрямовується на розвиток навчально-інтелектуальних умінь, наприклад самостійно працювати з текстом тощо.

Досягнення цих цілей можливе за умови взаємопов'язаного навчання мови і

культури народу, мова якого вивчається, а також активної комунікативно-пізнавальної діяльності слухача як суб'єкта навчальної діяльності.

Відповідно до цілей, зміст дисципліни "Друга іноземна мова (сербська)" містить структурні компоненти, які визначають проміжні задачі навчання, систематизацію навчального матеріалу та організацію навчально-виховного процесу.

Такими основними компонентами є:

– позамовний компонент, елементами якого є сфери спілкування, а також теми та ситуації, що визначаються цими сферами;

– комунікативний компонент, який включає в себе мовний, мовленнєвий і соціокультурний навчальний матеріал (зміст навчального матеріалу);

– процесуальний компонент, тобто процес навчання, в якому і реалізується його зміст [1].

Метою вивчення навчальної дисципліни "Друга іноземна мова (сербська)" є практичне володіння іноземною мовою в чотирьох основних видах мовленнєвої діяльності – читанні, письмі, говорінні, аудіюванні – для спілкування мовою у побутовій сфері та в межах вивченої тематики в соціально-культурній, суспільно-політичній і фаховій сферах;

– встановлення і підтримання міжособистісних мовних контактів як в офіційній, так і в неофіційній обстановці з адекватною оцінкою мовних реакцій співрозмовника;

– розуміння професійно значущої інформації іноземною мовою з її подальшим викладенням у доцільній формі та певним ступенем згорнутості.

Навчання будь-якої ІМ базується на тісній взаємодії дидактичних і методичних принципів, як "вихідних положень, які реалізуючись у змісті, організації, методах і прийомах навчання, визначають його стратегію і тактику" [12, с.54].

Щодо принципів відбору змісту навчання вчені-методисти вважають, що зміст навчання в цілому та його окремі частини слід визначати з урахуванням двох загальних принципів: 1) необхідності та достатності змісту в цілому та його частин для реалізації практичної мети навчання, тобто він має охоплювати ті мовні засоби, які не тільки необхідні для оволодіння певним рівнем мовленнєвих умінь, але є достатніми для реалізації цих цілей; 2) доступності змісту в цілому чи окремих його частин для засвоєння, що передбачає реальне врахування можливостей того, хто вчиться, для засвоєння відібраного матеріалу [8, с.55].

Погоджуємося з думкою К.В. Мамчура, що до спеціальних принципів, за допомогою яких можливо вносити відповідні корективи до процесу навчання, відносяться: принцип комунікативної спрямованості навчання, принцип навчання діалогу як мовленнєво-розумової діяльності, принцип професійної спрямованості, принцип комплексного формування психофізіологічних якостей і процесів адаптації, принцип додаткового психофізіологічного навантаження на фоні основного, принцип раціонального розподілу навчальної діяльності [6, с.151-152].

Структура змісту навчання іноземної мови базується на певних концепціях навчання, жодна з яких не може гарантувати повного засвоєння навчального матеріалу всіма слухачами навчальної групи у зв'язку з їх різними навчальними здібностями. Тому, незалежно від того, у відповідності до яких методичних концепцій не були б укладені навчально-методичні матеріали з іноземної мови, вони не можуть гарантувати стовідсоткового успіху в засвоєнні навчального матеріалу всіма слухачами групи. Проте причиною низької успішності слухачів у засвоєнні навчального матеріалу є здебільшого недоліки у структуруванні його змісту. Р.Ю Мартинова вважає, що основними недоліками структурування змісту є: неузгодженість цілей навчання з елементами навчального предмета; елементів навчального предмета з компонентами змісту навчання; компонентів змісту навчання з етапами навчання; етапів навчання зі змістом навчання кожного елемента предмета, що спричинює безсистемне функціонування основних складових структури змісту навчання іншомовної мовленнєвої діяльності [7].

Якщо детальніше розглянути модель змісту навчання іноземної мови, то її похідними ланками виступають мовні та мовленнєві компоненти. Мовні компоненти представлені мовними моделями змісту навчання. Вони засвоюються слухачами "…шляхом набуття мовних знань на

рецептивному і репродуктивному рівнях, формування рецептивних і репродуктивних навичок їх вживання в поєднанні з раніше вивченими і розвитку на їх основі лінгвістичних умінь, що полягають у використанні виучуваних мовних явищ у рецептивних, репродуктивних і продуктивних діях" [7].

Складовими мовленнєвих компонентів є передмовленнєві й мовленнєві елементи, представлені мовленнєвими моделями змісту навчання. Мовленнєві моделі засвоюються слухачами "…за умови їх розвитку в передмовленнєвому, а потім у мовленнєвому режимі на основі умінь, характерних для різних видів мовленнєвої діяльності…". Важливо, що "…на інтегрованому етапі засвоєння мовленнєвих елементів перестає бути метою навчання, а стає засобом набуття знань з інших дисциплін" [7].

Структурування навчального матеріалу під час підготовки його до застосування на практичному занятті є одним із найважливіших завдань педагога. При цьому необхідно передбачити, що в подальшому активізується засвоєння та сприйняття навчального матеріалу, успішно формуються нові знання в суб'єкта навчання.

Важливою складовою освітнього процесу є не тільки добір навчального матеріалу, а й визначення форми, в якій він буде представлений слухачу, трансформація цього матеріалу в навчальну інформацію. Це означає, що необхідно визначити вимоги до відбору навчального матеріалу.

Слідом за Б.А. Лапідусом ми розглядаємо критерії відбору мовного та/або мовленнєвого матеріалу як вимоги до якісного та кількісного складу мінімуму для навчання іншомовної мовленнєвої діяльності [4, с.31], а в нашому випадку, для формування СКГ у майбутніх військових фахівців.

На основі досліджень з проблеми змісту навчання [1; 2; 5; 7; 13] і методичної літератури [8; 9; 10; 12; 14] нами було виділено такі критерії відбору навчального матеріалу для формування СКГ у магістрів військового управління у міжнародних відносинах:

1. *Критерії відбору текстів і аудіосюжетів:* автентичність, еталонність і нормативність; відповідність типовим комунікативним ситуаціям ділового спілкування; спрямованість на реалізацію конкретного комунікативного наміру та вирішення комунікативного завдання.

2. *Критерії відбору лексичного матеріалу:* комунікативної цінності та практичної необхідності; частотності; словотвірної здатності; сполучуваності; зразковості; стройової здатності.

3. *Критерії відбору граматичного матеріалу:* необхідності; частотності; багатозначності; зразковості.

4. *Критерії відбору професійно-орієнтованого матеріалу:* професійно-практичної цінності та практичної необхідності; відповідність типовим комунікативним ситуаціям професійно-орієнтованої діяльності; спрямованість на реалізацію конкретного комунікативного наміру та вирішення професійно-орієнтованих завдань.

5. *Критерії відбору фахового матеріалу:* фахової значущості та практичної необхідності; відповідність типовим комунікативним ситуаціям фахової діяльності; спрямованість на вирішення фахових завдань.

Навчальний матеріал і прийоми навчальної роботи під час вивчення іноземної мови у ВНЗ мають бути різноманітними, що забезпечується не тільки зіткненням слухачів із різними об'єктами під час навчання, але й тим, що в тому самому об'єкті можна відкривати нові сторони. Один із прийомів збудження пізнавального інтересу до навчання професійно орієнтованого спілкування іноземною мовою у ВВНЗ є показ слухачам нового, несподіваного, важливого у звичному й повсякденному. Новизна матеріалу – найважливіша передумова виникнення інтересу до нього. Однак не менш важливим є те, що пізнання нового повинне спиратися на вже існуючі в слухачів знання. Використання раніше засвоєних знань – одна з основних умов появи інтересу.

Суттєвий чинник виникнення інтересу до навчального матеріалу – "...його емоційне забарвлення, живе слово викладача" [3, 25].

Тематика навчального матеріалу повинна відображувати загальнонаукові та спеціальні дисципліни, які вивчаються паралельно. Міжпредметні зв'язки за своєю природою нестабільні, нефіксовані. Тому для широкого їх використання в процесі

формування професійної компетентності необхідно виокремити відповідну інформацію з різних дисциплін на кожному етапі навчання та визначити можливість їх використання, тобто визначити зміст міжпредметних зв'язків. У своїй практичній діяльності ми виходимо з аналізу мовних потреб, які є фундаментом у визначенні змісту навчання іноземної мови, враховуючи використання відповідних знань з інших дисциплін.

Для забезпечення міжпредметних зв'язків необхідне послідовне включення до навчального матеріалу загальнонаукової та спеціальної термінології, текстів загальнонаукового і науково-популярного характеру, посильних для розуміння, включення до тематики усного спілкування елементів спеціальної термінології та ділового етикету. Введення професійної лексики, читання тематичних текстів на відносно простому мовному матеріалі зумовлена необхідністю поетапного формування іншомовних навичок і вмінь і відповідає початковому етапу вивчення спеціальних дисциплін. Таким чином, при формуванні професійно релевантних комунікативних знань, навичок і вмінь забезпечується опора на фактологічні та контентні дані системи професійного знання. Паралельне вивчення тем соціально-побутового спілкування зумовлено недостатнім рівнем базової підготовки слухачів і необхідністю дотримання принципів суб'єктно-діяльнісного навчання.

Тісний контакт із кафедрами профілюючих спеціальностей, консультування з фахівцями і читання спеціальної літератури допомагає нам визначити ті характеристики комунікативної діяльності, соціальних норм поведінки, які необхідні майбутнім фахівцям для їх успішного професійного спілкування іноземною мовою.

Неперервна актуалізація змісту навчального матеріалу з огляду на сучасні та перспективні потреби у професійній підготовці стосується як добору варіативних навчальних дисциплін, так і змісту навчального матеріалу в межах кожної нормативної дисципліни, особливо циклу іншомовної та професійної підготовки магістрів військового управління у міжнародних відносинах.

Дотримання цієї вимоги можливе за умов широкого доступу педагогів, слухачів і представників замовника до навчальних планів і забезпечення механізмів реального впливу на їх розробку. Одним із можливих ефективних засобів є використання інформаційних технологій, корпоративних комп'ютерних мереж з метою доступу до електронних версій програм навчальних дисциплін і робочих програм навчальних дисциплін та забезпечення їх розробників електронним зворотнім зв'язком із зацікавленими особами.

Висновки. Іншомовна підготовка майбутніх військових фахівців визначається моделлю професійного іншомовного спілкування, яка має бути сформованою, і передбачає досягнення практичної, виховної, освітньої, розвивальної, професійно орієнтованої та фахової цілей навчання.

Зміст навчального матеріалу має забезпечувати формування професійно значущих комунікативних знань, навичок, вмінь і здатностей з опорою на інформацію, співвіднесену зі змістом спеціальних дисциплін.

Основним критерієм відбору та організації навчального матеріалу виступає його дидактичний потенціал щодо практичного використання іноземної мови як засобу вирішення професійних задач. Доцільним вважається інтегральне формування вмінь професійного іншомовного спілкування та вмінь міжособистісної комунікації, що передбачає одночасне вивчення тем соціально-культурної сфери спілкування та суспільно-політичної й фахової тематики.

Систематизація навчального матеріалу та організація навчально-виховного процесу з навчання іноземній мові мають сприяти формуванню у слухачів соціальних компонентів глобальної культурної компетентності, які відповідають їх майбутній професійній діяльності. Змістовні умови навчання іноземній мові мають також забезпечувати розвиток мотиваційних ключових компетентностей завдяки спрямованості навчального процесу на всебічний розвиток особистості, створення загальногуманістичних і професійно релевантних ціннісних орієнтирів, які сприятимуть підвищенню здатності до конструктивних міжособистісних відносин і

продуктивного ставлення до власної діяльності.

Дотримання запропонованих умов формування СКГ у магістрів військового управління у міжнародних відносинах дозволить вирішити протиріччя між сучасними вимогами до іншомовної компетентності фахівця і традиційними умовами навчання іноземній мові слухачів немовних спеціальностей.

Перспективи подальших досліджень. До подальших напрямів дослідження слід віднести проблемні питання, які пов'язані з послідовністю опанування навчального матеріалу для формування СКГ у магістрів військового управління у міжнародних відносинах.

Література

1. Гембарук А. С. Дидактичне моделювання змісту навчання іноземної мови як загальноосвітнього предмета для педагогічних навчальних закладів I–II рівнів акредитації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.09 "Теорія навчання" / А. С. Гембарук. – К., 2005. – 24 с.

2. Дроздова І. П. Критерії добору текстів для навчання професійного мовлення студентів нефілологічного профілю у ВНЗ / І. П. Дроздова // Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти. − 2010. − Випуск 17. − С. 69-76.

3. Комарова Э. П. Основы обучения иноязычному профессионально ориентированному опосредованному общению в системе вузовского образования / Э. П. Комарова – Воронеж: Изд-во ВГТУ, 2000. – 175 с.

4. Лапидус Б. А. Проблемы содержания обучения языку в языковом вузе: [учеб. пособие] / Б. А. Лапидус – М. : Высш. шк., 1986. – 144 с.

5. Майєр Н. В. Критерії відбору навчального матеріалу для самостійного оволодіння франкомовним діловим писемним спілкуванням майбутніми документознавцями [Електроний ресурс] / Н. В. Майєр. – режим доступу до статті: http: // www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vknlu/Ptp/2010_17/Mayer.pdf – Назва з екрану.

6. Мамчур К. В. Принципи навчання аудіюванню арабської мови майбутніх фахівців розвідувального органу Міністерства оборони України / К. В. Мамчур // Тези доповідей 4 Міжнародної науково-практичної конференції ["Військова освіта та наука: сьогодення та майбутнє"], (Київ, 14−16 жовтня 2008 р.), Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – У 2 т. – К., 2008. – Т. 2. – С. 151-152.

7. Мартинова Р. Ю. Цілісна загальнодидактична модель змісту навчання іноземних мов: Дисертація у формі монографії на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.09 – теорія навчання / Р. Ю. Мартинова. – Інститут педагогіки АПН України, Київ, 2007. [Електронний ресурс] . – Режим доступу: 11.01.10: http://disser.com.ua/content/349041.html

8. Методика обучения иностранным языкам в средней школе : [учебник] / Гез Н. И., Ляховицкий М. В., Миролюбов А. А. и др. – М. : Высш. школа, 1982. – 373 с.

9. Ніколаєва С. Ю. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах : [підруч. для студ. вищ. навч. закл.] / С. Ю. Ніколаєва. – К. : Ленвіт, 2002. – 328 с.

10. Пассов Е. И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению : [пособие для учителя иностранных языков] / Е. И. Пассов – М. : Просвещение, 1991. – 223 с.

11. Про вищу освіту : Закон України від 17 січня 2002 р. №2984-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 20. – С. 134.

12. Саломатов К. И. Практикум по методике преподавания иностранного языка : [учеб. пособие] / К. И. Саломатов, С. Ф. Шатилов, И. П. Андреева и др., Под. общ. ред. К. И. Саломатова, С. Ф. Шатилова. – М. : Просвещение, 1985. – 224 с.

13. Сура Н. А. Навчання студентів університету професійно орієнтованого спілкування іноземною мовою: дис. … канд. пед. наук: 13.00.04 / Наталія Анатоліївна Сура. – Луганськ, 2005. – 227 с.

14. Ягупов В. В. Педагогіка : [навч. посібник для студ. пед. спец. вищ. навч. закл.] / В. В. Ягупов. – К. : Либідь, 2002. – 560 с.